

tabb jelenség az egész világmindenségben. Ez az oka, hogy a nevelés is a legegyszerűbb és a legbojnyolultabb feladat” – írja dr. Kerékgyártó Imre.

Ha ezt a vezető tudja, és a fenntartó a tudomány alapján értékeli, akkor meg kell teremteni azokat a feltételeket, hogy egy-egy testület tagjai, akik e nehéz feladatra vállalkoztak, teljesíteni tudják a pedagógiai programból, a helyi tantervből adódó nevelési célokat. Biztosítani kell számukra, hogy sikerélményhez jussanak, mert ezt nemcsak a tanulók igénylik, hanem a pedagógusok is.

A tudományos munkát végzőket, akik a pedagógiában, a módszertanban, a nevelőmunka különböző területein kimagasló eredményeket érnek el, még nagyobb megbecsülés illesse meg.

Bízunk abban tehát, hogy a kormány által bevezetett minőségi pótlék, valamint a pedagógusok megérdemelt fizetésemelése alapul szolgál arra, hogy az iskolavezetés, a fenntartó azt a pedagógust, aki az oktató-nevelő munkában jelentőset alkotott, kiváló eredményt ért el, ennek megfelelően fogja értékelni.

A helyes értékeléssel, a belső lehetőségeket a külsővel segítve olyan sikerélményhez juttatja a vezető, a fenntartó a beosztottakat, hogy az a nevelő-oktató munkában többszörösen megtérül.

---

---

BUDAI JÚLIA, FÁBIÁNNÉ PÁGER ANNA,  
PÁGER MARGIT, PISKOLTINÉ TÓTH ANDREA  
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola  
Szeged

## A kritikai gondolkodás tanításáról

Az elkövetkezőkben óratervezeteket kívánunk megjelentetni, hogy tájékoztatást nyújtsunk a kritikai gondolkodás tanításáról.

A kritikai gondolkodás egy olyan komplex folyamat, amely a gondolkodási műveletek egész sorára épül, több szinten zajlik: az információ megszerzésétől a döntéshozatalon át az alkalmazásig tart. Ennek a gondolkodási folyamatnak az érzelmek is kísérői, minek következtében jelen van a személyes érintettség is.

Az Amerikában kidolgozott „kritikai gondolkodás fejlesztése az olvasási és íráskészségen keresztül” (Reading and Writing For Critical Thinking Project RWCT) egy olyan együttműködési projekt, amelyben a világ különböző részein dolgozó oktatási szakemberek vesznek részt. Az együttműködés célja, hogy olyan tanítási módszereket juttasson el az iskolába, amelyek bármely korcsoportú diák esetében bármilyen szaktárgyra alkalmazva erősítik a kritikai gondolkodást. A kritikai gondolkodás tehát egy készség, és iskolai keretek között tanítható, fejleszhető.

Az iskolára ma is az a jellemző, hogy az információ elsajátítását tekinti végső célnak. Ugyanakkor nem tanítják meg a tanulókat arra, hogy mit kezdjenek az elsajátított tudással. Ezt a „holt tőkét” a diákok nem tudják mozgósítani bonyolult problémák megoldásakor, alternatív lehetőségek feltárásakor, döntéshozatalkor.

A mai élet pedig éppen azt kívánná meg, hogy a fiatal legyen képes alkalmazkodni az új, megváltozott körülményekhez, mások véleményét tudja elfogadni vagy felülbírálni, legyen készsége saját ismereteit rugalmasan kezelni, az új tudás birtokában gondolatait új rendszerbe szervezni, és annak felhasználásával meghozni döntéseit, hogy élete minősége javuljon.

A hagyományos iskolai tanítási gyakorlat és a kritikai gondolkodás között az a különbség, hogy az előbbi az információ megszerzését végcélnak, az utóbbi pedig kiindulási pontnak tekinti. Ha azt akarjuk, hogy a felnövekvő nemzedék kritikai gondolkodóvá váljon, az arra való nevelést be kell építenünk a teljes oktatási rendszer gyakorlatába. Ez akkor lesz eredményes, ha a tanuló a maga tapasztalatán, a saját élményén keresztül jut el a kritikai gondolkodásig. Ezt csak egy támogató iskolai környezetben lehet megvalósítani, ahol maga az osztálytermi feltétel, a tanár ösztönző viszonyulása, a tanulók hozzáállása is a kritikai gondolkodást serkenti.

Minden tanuló képes kritikus gondolkodásra. Ennek a kifejlesztéséhez az szükséges, hogy a tanár biztosítson lehetőséget és időt a tanulók aktív részvételére a folyamatban. Támogató magatartásával segítheti, hogy a gyerekek merjenek töprengeni találgatni és gondolataikat kimondani. Nem korlátozza ezért a véleménykifejtést, hanem biztonságos légkört teremt hozzá. Ez azt is magában foglalja, hogy a gyerekek nem nevelhetik ki egymást, így nem jelent kockázatot a merészebb ötletek közlése sem. A pedagógus maga is tiszteli a tanulók gondolatait, visszajelzéseivel kifejezi, hogy a tanulók megnyilatkozása, véleménye értéket jelent.

A kritikai gondolkodás tanításában legfontosabb a rendszer-jellege. A gondolkodás és a tanulás folyamat három fázisban zajlik: a felidézés vagy ráhangolódás, a jelentés megteremtése és reflektálás fázisa.

A felidézésnek az elméleti alapja az, hogy minden új tudás akkor válik maradandóvá, ha a már meglévő és megértett ismeretek rendszerébe építjük be. E szakaszban a tanulók vizsgálat alá veszik mindazt, amit tudnak, és gondolkodni kezdenek arról a témáról, amelyet hamarosan részleteiben megismernek. Előfeltételezéseket fogalmaznak meg, és azok kimondása biztosítja a tanulók részvételét, ami motiváltta is teszi őket aktivitásuk fenntartásában az egész folyamat során. E fázis során tudatosodik a megismerés célja.

A következő szakasz a jelentés megteremtése. Itt a tanulók aktívan és önállóan dolgozzák fel az új ismeretet, miközben megtanulnak gondolkodni a saját gondolkodásukról. Mikor figyelemmel kísérik gondolkodási folyamatukat, az új információt aktívan a maguk gondolkodásmódjához illesztik. Így kapcsolják össze az újat a már ismerttel. Tulajdonképpen ez a jelentés megteremtése.

A kritikai gondolkodás programja számtalan olyan módszert kínál, amely lehetővé teszi, hogy a tanár az oktatási folyamat során a háttérben maradjon. Ilyenképpen mint facilitátor működik. Ennek megfelelően módosul a pedagógus szerepe: megfigyeli a tanulók gondolkodását, segíti tudatosítani azt, követi a folyamatokat, nyitott kérdéseivel előbbre viszi a tananyag megértését.

A harmadik szakasz a reflektálás fázisa. A tanulók itt mélyítik el igazán a tudásukat. Saját szavaikkal is megfogalmazzák az új gondolatokat, ezáltal azok személyes kontextusba ágyazódnak. A tanár gondolatcserét kezdeményez a gyerekek között, így lehetővé válik a többszemponú megismerés, a vélemények megváltoztatása, a rugalmasabb gondolkodásmód kialakulása.

A kritikai gondolkodás esetén a tanulás két szinten zajlik. Egyrészt a gyermek elsajátít bizonyos tartalmakat, ismerteket, másrészt saját tanulási gondolkodási folyamatáról is tudást szerez. Ilyen módon egyszerre épít a kognitív és metakognitív folyamatokra.

Ennek a tudásnak a birtokában a felnövekvő nemzedék nyitottabbá válik az új információ iránt, rugalmasabb lesz az ismertek befogadásában, toleránsabb mások véleményével szemben, és kreatívabb az új feladatok megoldásában.

## SZEMELVÉNYEK A KRITIKAI GONDOLKODÁS ELŐSEGÍTÉSÉNEK MÓDSZEREIBŐL EGY ÖRKÉNY-NOVELLA ALAPJÁN

A Magyar Olvasástársaság kezdeményezésére a Soros Alapítvány támogatásával 1998-ban indult egy képzés az USA-ban kidolgozott Reading and Writing for Critical Thinking Project (Kritikai gondolkodás fejlesztés az olvasási – és íráskészségen keresztül) elsajátítása céljából.

Az alábbi óratervezet szerzői maguk is részt vesznek ezen, és már az alkalmazás kezdeti szakaszától tapasztalják a módszerek eredményességét, ezért szívesen mutatják be konkrét példákon a projekt lehetőségeit.

### Örkény István: Gondolatok a pincében VIII. osztály – Irodalom

**Az óra anyaga: Örkény István: Gondolatok a pincében**

**Az óra feladatai:**

A kritikai gondolkodás fejlesztése.

Az előítéletek oldása, a másság elfogadása esztétikai és érzelmi élményen keresztül.

A saját vélemény kifejezésének, más véleménye tiszteletben tartásának gyakorlása.

Az érzelmek verbalizálásának gyakorlása.

Az önismeret fejlesztése.

A szövegértési, szóbeli és írásbeli kifejezőképesség fejlesztése.

**Az óra leírása**

#### A RÁHANGOLÁS SZAKASZA

**Célkitűzés**

- Ma Örkény István egyik egyperces novelláját olvassuk el. Hogy jobban át tudjuk élni, gondolkozzunk el néhány olyan szóról, amelyek fontosak lehetnek ebben a vonatkozásban.
- Az egyik ilyen szó a MÁSSÁG
- Mi a másság?

Aki más, mitől más? Milyen szavak jutnak eszetekbe ezzel a kapcsolatban? Írjuk fel ezeket a szavakat! Ha úgy gondoljátok, bizonyos szavak egymáshoz jobban kapcsolódnak, kössétek őket össze egy vonallal!

	cigány	román
beteg		néger
	vak	bűnöző
mozgássérült	MÁSSÁG	hajléktalan
alkoholista		narkós
		munkanélküli

- Milyen érzés lehet másnak lenni?
- Szerintetek mi a legfájóbb másság? (– Amit szégyellni kell. Ami engem érint. Ami a sajátom. Ami látszik, nem lehet eltitkolni.)
- Foglalkozzunk még egy kicsit a mássággal! Dolgozzatok párban! Meséljete el egymásnak egy olyan helyzetet az életemekből, amikor mások szerettek volna lenni! Öt perc van erre, fele idő az egyik elbeszélésé, fele a másiké. Jelzem, mikor van csere. (A párok beszélgetnek.)
- Most nevezzétek meg a másiknak azt az értékét, amelyik az elmesélt szituációban előtte rejtve maradt, amire akkor nem is gondolt!

(A párok kimondják az értéket,  
a pozitív tulajdonságot.)

A tanár felírja a szót a tábla közepére  
Szógyűjtés:  
fürtábra kialakítása a táblán.

Beszélgetés

Munka párokban

- Gondolkodjunk el egy szóról, amely az olvasandó mű címében szerepel
- Mi jut eszetekbe a PINCE szóról?  
Csak szavakat mondjatok!  
(sötét, dohos, büdös, hideg, félhomály, félelem, patkány, szén, bor, kacat, lom stb.)
- Örkény egypercesének a címe: Gondolatok a pincében. Mire gondolsz, mikor ezt a címet hallod? Miről szólhat egy ilyen című mű? Mit feltételezel?  
(Ott valakinek eszébe jut valami. Ott fog játszódni a történet. Tele van a pince kacatokkal. A pincébe beköltözött egy hajléktalan. Félek a patkányoktól. Szüret után forr a bor. Titkos alagút ajtaja nyílik a pincéből. A rablók a pincében rejtették el a kincset.)

Szógyűjtés

### A JELENTÉSADÁS SZAKASZA

- Olvassátok el a szöveg első részét!  
Vajon megfelel-e az esemény, a hangulat korábbi elképzeléseiteknek?
- Olvassátok újra a szöveget, és írjátok ki belőle a lap bal felére azokat a szavakat, szókapcsolatokat, amelyek valamilyen érzelmet váltanak ki belőletek! Jobbra – párhuzamosan is kiírt szavakkal – írjátok le magukat az érzéseket!

Önálló olvasás

#### tények

#### érzések

betört ablak	komfortérzés hiánya
levágott fél láb	sajnálát, félelem, iszonyat
félhomály	félelem, izgalom
falábú kislány	sajnálát, viszolygás

Önálló munka

- Mit írtatok ki? Milyen érzelmeket váltottak ki bennetek ezek a dolgok?
- Mit gondoltok? Hogyan folytatódik a történet? Fantáziáljunk!

Közös  
megbeszélés  
Részösszefoglalás  
Beszélgetés

*(Valami rossz fog történni. Valami baja lesz a kislánynak.  
A cica utánamegy. Lesz egy cicája a kislánynak. stb.)*

- Olvassátok el a szöveg második részét!  
Újraolvasáskor jegyzeteljétek ugyanúgy, mint az első résznél: bal oldalon a tények – jobb oldalon az általuk kiváltott érzések.

Önálló olvasás  
Önálló szövegfeldolgozás

#### tények

#### érzések

öreg, csúnya, rossz	félelem undor
szagú patkány	
utálták	utálat
rémülten menekültek	félelem, ijedség, rémület
továbbszötte ábrándjait	öröm
túlságosan szép	boldogság

